

postepeno treba da postanu — bez obzira na razlike u bogatstvu, veličini i vojničkoj moći — ravnopravni subjekti u formiranju svetske zajednice.

Sa slovenačkog preveo: Jaroslav Turčan)

(Izvor: »Teorija in praksa«, leto XVII, br. 6—7, Ljubljana, 1980.)

* Odlomak iz građe za opširniji prilog koji autor priprema za objavljivanje u knjizi *Interesi i politika*, koju će izdati »Delavska enotnost« u Ljubljani. Kako se radi o delu šire celine, u njega nisu uključeni svi suštinski aspekti opsežne, sporne i naučno i ideološki vrlo angažovane teme; stoga pojedini aspekti u prilogu nisu obrađeni onoliko temeljno koliko zaslužuju. — Prim. autora.

¹ August Bebel, *Zena i socijalizam*, CZ, Ljubljana, 1960, str. 380: »U socijalističkom društvu će suprotnosti interesa biti eliminisane«.

² To u novije vreme možemo da vidimo u kritici određenih aspekata »kulturne revolucije« u Kini u savremenoj kineskoj publicistici. Vidi npr. *Beijing review*, godište 1979.

³ Vidi npr.: E. Kardelj, *Problemi naše socijalističke izgradnje*, IV knjiga, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1960, str. 20.

⁴ Edvard Kardelj, *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, »Komunist«, Ljubljana, 1978, str. 139.

⁵ Vidi npr.: Janko Prunk, *Put hrišćanskih socijalista u Osvobodilnu frontu slovenačkog naroda*, »Cankarjeva založba«, Ljubljana, 1977.

⁶ Vidi istorijski Titov govor na vanrednom zasjedanju Narodne skupštine FNRJ. 266. 1950, sada u: Josip Broz Tito, *Samoupravljanje*, Državna založba Slovenije 1978, str. 5—30.

⁷ Vidi: Josip Broz Tito, *Jugoslavija u borbi za nezavisnost i nesvrstanost*, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1977.

⁸ Ibidem.

⁹ E. Kardelj, *Samoupravljanje*, 1. knjiga, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1979, str. 469.

¹⁰ Vidi i A. Bibič, »Artikulacija i integracija interesa u društveno-političkom sistemu SFRJ« u Jovan Đorđević (glavni urednik), *Društvenopolitički sistem SFRJ*, »Radnička štampa«, Beograd, 1979.

¹¹ Najdan Pašić u svojoj studiji »Pluralizam interesa i politički sistemi«, »Delta press«, Beograd, 1978 (str. 7), konstatuje, očigledno misleći na samoupravni pluralizam i njegove izvednice i sinonime, da se »sada konačno oblikuju neki termini koji su se ranije malo upotrebljavali ili koji su se namerno izbegavali...«

¹² Vidi: Stane Dolanc »Obrazloženje rezolucija XI kongresa SKJ«, str. 97. Vidi i rezoluciju: »Uloga i zadaci Saveza komunista Jugoslavije u borbi za razvoj socijalističkog samoupravljanja, za materijalni i društveni napredak zemlje«, str. 109, oba u: *XI kongres Saveza komunista Jugoslavije. Referat predsednika Tita, Rezolucije. Statut SKJ*, »Komunist«, Ljubljana, 1978 (strane se odnose na ovaj izvor).

¹³ Vidi npr.: dokument »Socijalistički savez radnog naroda danas«, prihvaćen na 7. sednici Republičke konferencije SSRN Slovenije, u: *Socijalistički savez radnog naroda danas*, izd. Republička konferencija SSRN Slovenije, Ljubljana, 1970.

¹⁴ Vidi npr.: Jovan Mirić, *Interesne grupe i politička moć*, Centar za aktuelni politički studij, Zagreb, 1973.

¹⁵ Prvi put izašlo godine 1977, sledeće godine drugo, dopunjeno izdanje. Vidi napomenu 3.

¹⁶ Vidi III poglavlje citiranog Kardeljevog dela (u napomeni 15), koje ima naslov »Demokratski pluralizam samoupravnih interesa — nov oblik demokratskog političkog sistema«.

¹⁷ Na 30. sednici predsedništva CK SK Jugoslavije, održanoj 12. juna 1977, Kardeljeva rasprava i njegova uvodna reč sa te sednice prihvaćene su kao osnova za aktivnost Saveza komunista Jugoslavije u pripremama za XI kongres SKJ.

¹⁸ Taj odjek traje do danas, jer je upravo pluralizam samoupravnih interesa, naravno s različitim idejnim pozicijama, u centru pažnje u stranoj publicistici.

¹⁹ Up. N. Pašić, o.c. str. 6.

²⁰ E. Kardelj, *Pravci razvoja...*, str. 86.

²¹ Tipičan primer potpunog negiranja svakog pluralizma nalazimo u knjizi: Asen Kozarov, *Monizam i pluralizam u ideologiji i politici*. Per. s bolgarskoga (Sofija, 1972), izd. »Progress«, Moskva, 1976. Iako ovakvo i slično stanovište, može se reći, prevladuje više ili manje u zemljama Istočne Evrope, i ovde nalazimo i drugačije poglede. Vidi npr.: Stanislaw Ehrlich »Rzecz o pluralizmu«, *Kultura i spolnoženstvo*, 4/1977, str. 61 ss.

²² Mogućnost pluralizma u socijalizmu zapravo negiraju svi oni koji pluralizam izjednačuju s mnogostrančkim sistemom, a u socijalizmu vide samo mogućnost jednopartijskog sistema. Ipak, moramo reći da deo savremenih zapadnih politologa odstupa od nekadašnje »totalitarnosti« koncepcije socijalizma i traži elemente pluralizma u postojećim političkim sistemima socijalizma.

²³ Sergio Serge (»II peso dela Jugoslavija«, *Rinascita*, 30. jun 1978, str. 3) kaže, između ostalog, da je priznavanje slobodnog izražavanja pluralizma interesa, koji deluju i u socijalističkom društvu, »možda najznačajniji prilog, koji je Savez (komunista) u najnovije vreme dao marksističkoj analizi«.

²⁴ Radničko-klasni karakter koncepcije samoupravnog pluralizma zato isključuje interese koji teže restauraciji kapitalističkih eksploatorskih odnosa, pozicije koje se zalažu za uspostavljanje tehokratskog i biokratskog monopola u odnosima vlasništva i konstituiranje političkog sistema na višestrančakoj ili jednopartijskoj osnovi. Pluralizam samoupravnih interesa je oblik demokratske diktature proletarijata koji otvara nove prostore za demokratiju u socijalizmu, ali ne otvara vrata za borbu protiv socijalizma i samoupravljanja.

²⁵ Upravo je problematika protivrečnosti (interesa) jedan od centralnih motiva Kardeljevih dela.

Procesi odlučivanja i informisanja u praksi jugoslovenskog samoupravljanja

(odlučivanje i informisanje — osnova radničkog samoupravljanja)

vladimir štambuk

Informisanje i odlučivanje značajni su za učešće radnika u procesu upravljanja proizvodnjom i svojim životom. Ako se pogleda iskustvo radničke participacije samoupravljanja u Evropi i šire u svetu, mora se odmah primetiti da jedno od prvih prava koje radnici dobijaju u procesu razvoja participacije jeste pravo na informisanje. Naravno, to pravo na informisanje ima različite oblike. Ono može da se odnosi na podatke o materijalno-fnansijskom poslovanju, a još češće se odnosi na informacije koje radnici dobijaju u vezi s odlukama koje su donela odgovarajuća upravna tela preduzeća. U onim participacionim institucijama, pak, u kojima su radnici u potpunosti informisani o svim bitnim događajima i tokovima u preduzeću, već možemo govoriti i o procesima odlučivanja. Naime, tamo gde su radnici svestranije i potpunije obavesteni, već dobijaju određena prava u procesima odlučivanja. U razvoju participativnih oblika ta prava u procesima odlučivanja za sada se uglavnom koncentrišu na prava odlučivanja o raspodeli radnih obaveza, prava prilikom primanja i otpuštanja radnika, a u nekim zemljama i na prava koja su vezana za odlučivanje o uslovima proizvodnje. Dakle, prvi uslov razvoja participacije je zahtev za boljim informisanjem radnika. Ako je informisanje bolje i svestranije, ono postaje i osnova za procese odlučivanja, u kojima onda radnici preuzimaju ne samo ulogu pasivnog učesnika, već i aktivnog aktera u upravljanju proizvodnjom i preduzećem.

Nije čudo, stoga, što u okviru razvoja samoupravljanja u Jugoslaviji procesi odlučivanja i informisanja imaju ključnu poziciju. Informisanje i odlučivanje u samoupravnim preduzećima u Jugoslaviji imaju značajnu poziciju iz dva osnovna razloga. Prvi se sastoji u tome što razvijeno samoupravljanje u jugoslovenskim uslovima pretpostavlja ne samo učešće radnika u procesima donošenja odluke, već defakto razvijanje takvih društveno-ekonomskih odnosa u kojima će radnici stvarno biti nosioci osnovnih procesa odlučivanja. To, dakle, znači da su radnici vlasnici sredstava za proizvodnju, što u okviru koncepta društvene svojine omogućava da se razviju one društvene, ekonomske, političke i kulturne pretpostavke koje će omogućiti radnicima da stvarno budu informisani o bitnim procesima unutar radne organizacije i izvan nje, i da na osnovu toga donesu svoje odluke. Drugi razlog se sastoji u činjenici da se procesi odlučivanja i informisanja uključuju u radne procese i ne izdvajaju se nasuprot njih. Dakle, društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju pretpostavlja da su procesi informisanja i odlučivanja sastavni deo te svojine i da svi oni radnici koji udružuju svoja sredstva u okviru te društvene svojine, samim udruživanjem svoga rada, dobijaju ne samo mogućnosti nego i obavezu da u okviru njih budu adekvatno informisani i da donose odgovarajuće odluke o svom zajedničkom radu.

Informisanje i odlučivanje danas i u teoretskim razmerama dobijaju sve veću važnost. U velikoj meri se radi na razrađivanju odnosa informacija i odlučivanja i ljudske akcije. Osnovni parametri tog odnosa iskazuju se kroz stav da bez adekvatne informacije ne postoji mogućnost pravnog odlučivanja, a da je pravilno odlučivanje osnova za bilo kakvu akciju subjektivnih faktora. Drugim rečima, ako se želi menjati postojeće stanje, znači, ako se želi obezbediti stabilnost radne organizacije kao proizvodnog sistema, onda ne samo rukovodstvo te radne organizacije, već i svi oni koji donose odluke, a to su najčešće radnici, moraju biti adekvatno informisani da bi se na osnovu te informacije obezbedila stabilnost sistema. U samoupravnom

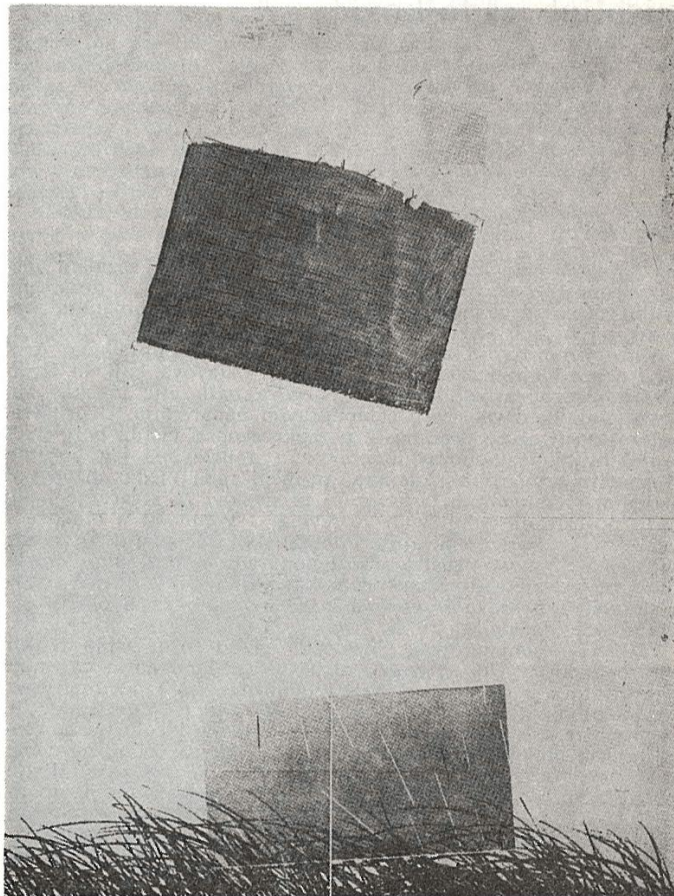
društvu, teoretski i praktično, osnovni pokretači samoupravnog društva nisu pojedini vrhunski ili izvršni organi, bilo državni bilo u radnoj organizaciji. Osnovni subjekti promena, dakle razvoja i obezbeđenja stabilnosti proizvodne organizacije, su sami proizvođači, radnici. Da bi mogli da menjaju postojeće stanje, da bi mogli da uklanjaju nestabilnosti i disfunkcionalne pojave koje se normalno i nužno javljaju u okviru svake proizvodne organizacije radnici kao subjekti i nosioci tih promena moraju da stupaju u određene akcije. Da bi mogli da stupaju u te akcije, radnici moraju da imaju оформljene odluke, znači da imaju оформljene, u obliku verbalnih stavova, načine i puteve za prevazilaženje datih nestabilnosti. Da bi mogli da donose te odluke, radnicima su neophodne informacije. Dakle, odnos informacija — odlučivanje — akcija je bitan odnos koji omogućava da radni ljudi nametnu svoje interese, da ih povezuju u celinu i na osnovu toga obezbeđuju takve uslove života i rada kakvi im najviše odgovaraju.

Čini se da u jugoslovenskom samoupravnom društvu, kada se radi o procesima odlučivanja u samoupravnoj radnoj organizaciji, postoje četiri osnovne karakteristike koje treba posebno istaći. Prva je da procesi odlučivanja u jugoslovenskom društvu, pa i radnoj organizaciji, predstavljaju samo specifične aspekte procesa koji se dešava na tom planu u svetskim razmerama. U tom pogledu treba naglasiti dve specifičnosti. Prva specifičnost sastoji se u tome što se procesi odlučivanja donose u okviru razvoja socijalističkog društva. Druga karakteristika je da se procesi odlučivanja institucionališu i razvijaju u okviru napora razvoja takvog socijalističkog društva u kojem će samoupravljanje predstavljati njegovu bitnu karakteristiku. To, međutim, nikako ne znači da se procesi odlučivanja razvijaju izvan svetskog konteksta i svetskih dostignuća. Čak bi se moglo reći nasuprot tome. Procesi odlučivanja i institucije koje se razvijaju u samoupravnom jugoslovenskom socijalističkom društvu u velikoj meri su podudarni ne samo s problemima već i s rešenjima od kojih se dolazi u razvijenim procesima proizvodnje. Samoupravni socijalistički sistem, kao uostalom i procesi odlučivanja koji se u okviru njega razvijaju, može da se razviju samo ukoliko u procesima proizvodnje omogućava maksimalni razvoj proizvodnih snaga. U tom pogledu jugoslovensko društvo predstavlja sastavni deo svetskih napora za razvoj proizvodnih snaga. Ako je to tačno, onda i procesi odlučivanja koji se u njemu javljaju predstavljaju sastavni deo svetskih napora u tom pravcu. Pri tom, naravno, mora se stalno imati u vidu da razvoj proizvodnih snaga dobija određene specifičnosti ako se odvija u socijalistički produkcionim odnosima i da u tom pogledu procesi samoupravnog odlučivanja često predstavljaju novinu u odnosu na neka slična iskustva u drugim društveno-ekonomskim sistemima.

Druga karakteristika procesa odlučivanja očituje se u činjenici da je odlučivanje deo udruženog rada. Naime, u jugoslovenskom samoupravnom društvu polazi se od stava da radnici slobodno udružuju svoj rad i sredstva u okviru društvene svojine. To slobodno udruživanje rada i sredstava podrazumeva da radnik nije nikakvom prinudom nateran u proizvodni proces nego da u njega stupa samovoljno. Dobrovoljno stupanje u proces proizvodnje pretpostavlja da radnik svesno ulazi u odnose s drugim radnicima u procesu proizvodnje. Ako radnik na osnovu slobodne odluke stupa u odnose s drugim radnicima, on će želeti da bude u stanju da na osnovu slobodne odluke i istupi iz tog odnosa. Ili, drukčije rečeno, radnik koji na osnovu slobodne odluke stupa u društveno-ekonomske odnose s drugim radnicima, želi da zadrži mogućnost uticaja na sopstvenu sudbinu. To može obezbediti prilikom slobodnog udruživanja sredstava i rada jedino ako obezbedi da može uticati na vitalne procese u toku same proizvodnje. Dakle, radnik, u samoupravnom društvu ne samo da želi, nego i mora da bude u stanju da odlučuje u procesima koji se dešavaju tokom same proizvodnje. To znači da on mora da odlučuje o ciljevima te proizvodnje, o višku rada koji stvara zajedno s drugim radnicima, mora da odlučuje u kojim će uslovima reprodukovati svoju sopstvenu radnu snagu, itd. Isključivanje iz procesa odlučivanja u radnom procesu je u suprotnosti sa slobodnim udruživanjem rada i sredstava. Međutim, ovde je važno naglasiti da radnik koji je u poziciji da upravlja i odlučuje o svom položaju unutar radnog procesa, u svakom slučaju želi i mora da odlučuje i o svom položaju u društvu kao celini. U tome se i iskazuje veza između radničkog samoupravljanja i društvenog samoupravljanja u Jugoslaviji.

Treća karakteristika odlučivanja u samoupravnom društvu može se iskazati stavom da je odlučivanje funkcija rada. U svim dosadašnjim društvima procesi odlučivanja su uglavnom izdvajani izvan rada i predstavljali su poseban oblik rada. Zbog toga su poznate podele na fizički i umni rad, pri čemu je umni rad uglavnom bio vezan za procese upravljanja i odlučivanja u preduzeću i izvan njega. Dakle, istorijski gledano, izvršena je prisilna podela ljudskog rada na dva naizgled protivrečna dela. Nastojanje da se razvojem samoupravljanja i samoupravnog društva smanje razlike između umnog i fizičkog

rada nose sa sobom stalnu tendenciju da se i u procesima odlučivanja smanje razlike između procesa odlučivanja i fizičkog izvršavanja tih odluka. Drugim rečima, procesi odlučivanja postaju sastavna funkcija radnog procesa. Naravno, treba odmah reći da procesi odlučivanja još uvek nisu u punoj meri funkcija rada u samoupravnom društvu, jer i samoupravno društvo u svom razvoju mora da prevaziđe istorijski nasleđene negativne aspekte. Međutim, važno je naglasiti da procesi odlučivanja predstavljaju sastavni deo rada i da su prihvatljivi kao vrednost samo ako su deo rada, tj. ako predstavljaju deo novostvorene društvene vrednosti. Odlučivanje, dakle, nije odvojeno valorizovana vrednost koja predstavlja nešto izvan rada. Upravljanje i odlučivanje nisu izdvojeni, društveno odvojene vrednosti koje nisu u konkretnom odnosu s radom. Odlučivanje i upravljanje, dakle, ne predstavljaju spolja nametnutu prinudu samom radu. Da bismo ovu ideju još više pojasnili, naglasimo da se u samoupravnom društvu upravne funkcije izvršnih organa u radnim organizacijama smatraju delom radnog procesa. One dobijaju svoju vrednost jedino ako se ovaploćuju u ukupnoj vrednosti radne organizacije. Pošto se proizvodnja u samoupravnom društvu ne posmatra samo sa stanovišta kvantitativnih vrednosti, dakle ne posmatra se samo sa stanovišta proizvodnje dobara, nego se posmatra i sa stanovišta razvoja društveno-ekonomskih i samoupravnih odnosa u radnoj organizaciji, jasno je da procesi odlučivanja predstavljaju sastavne delove razvoja samoupravljanja. Oni to predstavljaju na dva načina. Ako su procesi odlučivanja sastavni deo prava neposrednih radnika da odlučuju o strateškim i suštinskim pitanjima u okviru osnovne organizacije udruženog rada, onda procesi odlučivanja predstavljaju sastavnu funkciju samog proizvodnog rada. Ima, naravno, i slučajeva — naročito kada se radi o procesima upravljanja osnovnom organizacijom udruženog rada, radnom organizacijom itd. — da procesi odlučivanja postaju sadržaj rada određenog broja ljudi. U tom pogledu procesi odlučivanja su prihvatljivi, kao što je rečeno, samo ako predstavljaju opšti doprinos razvoju samoupravljanja ili ako su u opštoj funkciji razvoja samoupravnih proizvodnih odnosa, dakle i same proizvodnje u okviru osnovne organizacije udruženog rada. Ako, pak, nosioci tih procesa odlučivanja pokušavaju, na osnovu specifičnog značaja i položaja koji imaju, da nametnu svoje interese i potrebe radnom kolektivu, onda se može govoriti o disfunkcionalnom ponašanju i antisamoupravnim tendencijama dela upravljačkih grupa u radnoj organizaciji.

Ilikovni prilog na naslovnoj strani i na stranama: 405, 411 i 413, crteži dušana todorovića

Četvrta karakteristika koja je bitna kad se radi o odlučivanju u samoupravnom društvu, svakako je to što odlučivanje predstavlja jednu od integrativnih karakteristika u radnim organizacijama. Pošto nema nametanja volje pojedinih grupa, već je dominantan interes udruženih proizvođača, onda procesi odlučivanja predstavljaju one procese koji obezbeđuju da se različiti interesi, legitimni interesi neposrednih proizvođača, objedine u zajednički interes radnih ljudi date radne organizacije. Drukčije rečeno, proces odlučivanja je onaj proces u kojem se pojedinačni parcijalni interesi međusobno konfrontiraju i demokratski, samoupravnim putem, pretvaraju u zajednički interes. Stvaranje zajedničke odluke, iskazivanje zajedničkog interesa, predstavlja u stvari procese integracije i povezivanja različitih socijalnih subjekata u okviru radne organizacije. Kada se govori o integrativnoj ulozi procesa odlučivanja, mora se imati na umu specifičnost socijalističkog samoupravnog jugoslovenskog društva. Ta specifičnost iskazuje se u tome što se procesi odlučivanja ne sprovode na osnovu uskih parcijalnih interesa, već proizilaze iz najšireg klasnog interesa neposrednih proizvođača. Dakle, radnička klasa, udružena s drugim radnim ljudima, predstavlja socijalnog nosioca koji u procesima odlučivanja integriše parcijalne i pojedinačne interese i realizuje ih kroz svakodnevnu akciju u radnim organizacijama. Pri tome, naravno, treba imati u vidu da je moguće stvarati zajedničke interese u jednoj demokratskoj konfrontaciji različitih parcijalnih i pojedinačnih interesa samo u onom društvu u kojem su socijalni okviri dovoljno široki da prihvataju procese odlučivanja koji polaze od baze, ali u isto vreme da su ti socijalni okviri takvi da onemogućavaju antiklasno i antisocijalističko delovanje. To praktično znači da se u Jugoslaviji polazi od stava da postoji klasni okvir koji određuje istorijski momentalni interesi radničke klase kao celine, ali da je u tom okviru sasvim normalno i legitimno da postoje pojedinačni i posebni interesi koji tek u procesu odlučivanja, znači u procesu integracije sredstava i rada u radnoj organizaciji i

vladanja nad tim procesom, omogućavaju stvaranje autentičnih interesa neposrednih proizvođača.

Peta karakteristika procesa odlučivanja se ogleda u tome što taj proces počiva, s jedne strane, na svesnim opredeljenjima neposrednih proizvođača, a s druge strane omogućava dalji razvoj svesti radničke klase i radnih ljudi. Do sada iznete karakteristike procesa odlučivanja u radnoj organizaciji ne bi bile realne ako ne bi počivale na svesnim opredeljenjima subjekata koji donose odluke. Pošto je najprihvatljivija definicija odluke da je ona svesni izbor između različitih mogućnosti, onda je jasno da uključivanje širokih radnih slojeva u proces odlučivanja podrazumeva da su neposredni proizvođači svesni mogućnosti u procesu izbora. Svest koja se ispoljava u procesima odlučivanja nije jednodimenzionalna. Ona sadrži elemente pojedinačnih, posebnih, pa i opštedruštvenih — klasnih interesa. U kojoj meri će se koji deo svesti ispoljiti pri donošenju konkretnih odluka zavisi od velikog broja faktora. Međutim, kao što procesi odlučivanja u radnoj organizaciji omogućavaju integraciju te radne organizacije, tako i procesi odlučivanja u svojoj osnovi omogućavaju dalji razvoj svesti. Kad se kaže dalji razvoj svesti, prvenstveno se ima u vidu razvoj one svesti koja će omogućiti neposrednom proizvođaču da ispoljavajući svoj interes u isto vreme vodi računa i o interesima drugih neposrednih proizvođača, tj. o interesu celog društva. Najefikasniji put za stvaranje takve svesti jeste onaj deo procesa odlučivanja koji stavlja neposrednog proizvođača u odnos s drugim neposrednim proizvođačem i kroz samoupravno institucionalizovane odnose omogućava mu da sagleda ne samo svoj nego i tuđi parcijalni interes, te da na osnovu toga u procesu odlučivanja, zajedno s drugim radnicima, dolazi do zajedničkih interesa. Izgradnja tih zajedničkih interesa nije samo preduslov za opstanak i razvoj radne organizacije, nego je i preduslov za stvaranje jedinstvene, razvijene zajedničke svesti svih neposrednih proizvođača i radničke klase Jugoslavije kao celine.

Samoupravna ideologija i masovno komuniciranje

miroljub radojković

cesima društvene svesti socijalističkog samoupravnog društva, i, u skladu s tim, ona mukotrпно postaje cilj i sredstvo borbe samoupravljača za stvaranje društva s humanim sve-likom.

U svom teleološkom aspektu, samoupravna ideologija je projekt onog društva u čijem centru će biti čovek kao celovit i moćan stvaralac kome su ponovo pridruženi svi atributi kroz istoriju otuđivane moći. Ona u idejnoj ravni traži puteve za ostvarivanje stvarnih odnosa koji bi mogli to da omoguće. Sve-sna ograničenja kojima podleže, kao i svaka druga svest, samoupravna ideologija ne želi da uобрази da je njena vizija realnost datih odnosa. Njen marksistički izvor na to je upozorava. »Pretvaranje ličnih moći (odnosa) u stvarnost putem podele rada, ne može se opet ukinuti i prevazići time što će se opšta predstava o tome iz glave izbiti, već samo time što će individue sebi opet potčiniti sve stvarne moći i ukinuti i prevazići podelu rada.« Samoupravna ideologija pripada društvu koje u socijalističkoj društveno-ekonomskoj formaciji prevazilazi klasnu raspoloženost, koje samoupravnim i delegatskim političkim sistemom čoveku ponovo vraća pravo da, slobodno udružen, bude akter celokupne reprodukcije društvenog života, odumiruće političke vlasti i kovač sopstvene sudbine. »Sreću čoveku ne može doneti ni država, ni sistem, ni politička partija. Sreću čoveku može stvoriti samo on sam. Avangardne snage socijalizma i socijalističko društvo, prema tome, mogu imati samo jedan cilj — da prema mogućnostima datog istorijskog trenutka stvaraju uslove u kojima će čovek biti što slobodniji.«² U tom smislu je samoupravna ideologija postupno bivala vizija i postajala proizvod jedne autentične diktature proletarijata, koja se, odbivši odlučno tuđe modele, sprovodi kroz koncept socijalističke samoupravne demokratije. Za takav autentičan pristup nužnom prelaznom periodu socijalizma obezbeđeni su autentični temelji — društvena svojina i samoupravljanje. I za samoupravnu ideologiju, takođe autentičnu u odnosu na modele, obezbeđeni su autentični temelji — nedogmatska, stvaralačka primena marksističkog pogleda na svet i poštovanje stvaralačkog iskustva mnoštva samoupravnih subjekata u globalnom društvu. Ona je, dakle, delom projekt, a delom proizvod prakse socijalističke samoupravne demokratije.

Samoupravna ideologija povezuje dominantan segment ideja, vrednosti i stavova u društvu udruženog rada i društvene svojine. Ovu ideologiju određujemo samo kao dominantan segment, jer bi bilo »iskrivljeno«, dakle ideologizirano, stanovište u kojem bismo tvrdili da u socijalističkom samoupravnom društvu nema idejnih tvorevina, vrednosti i stavova koji su izvan okvira samoupravne ideologije. Njegova baza nije nikakav automat koji bi davao čistu samoupravnu nadgradnju. U društvenoj realnosti, u nedorečenosti, nezaokruženosti čistih, bolje reći projektovanih samoupravnih odnosa, i u uslovima tek početne afirmacije principa o slobodnoj razmeni rada među nužno podeljenim sferama rada, iskršavaju preduslovi za stvaranje i počesto povezivanje »duhovnih tvorevina« i vrednosti u blokove i čak sisteme koji oponiraju samoupravnoj ideologiji. To znači da se na realnost društva udruženog rada u nastajanju gleda kao i na potku društveno-ekonomskih pozicija iz kojih se stvarnost misli i izražava stavovima koji su realno izvan okvira samoupravne ideologije.

Akteri nesamoupravne ideološke svesti nisu samo relikti poraženih klasa. Oni se iznova struktuiraju i povezuju na onim prostorima i u onim društvenim odnosima koje udruženi rad i subjektivni faktor društva udruženog rada ne zaposednu, ili ga prepuste stihiji. U tom smislu samoupravna ideologija ne može bezuslovno biti upotrebljena kao sinonim za celinu aktuelne društvene svesti samoupravnog društva. To je još razumljivije kada se zna da ona takođe nije formirana na čistom idejnom polju, već na krčevini starih i nasleđenih struktura društvene svesti. Samoupravna ideologija ih nije totalno ukinula niti nadomestila, u skladu s istorijski proverenim pravilom da promene u društveno-ekonomskim odnosima (bazi) ne obezbeđuju automatiku i brzu promenu psihološkog konteksta društva (nadgradnju). Samoupravna ideologija tek postepeno, kao najdominantniji proces, prevladava kao sadržina u tokovima i pro-

Jedan od preduslova, po našem mišljenju bitan, da socijalistička samoupravna demokratija prevazi distancu od normativnog od stvarnog, jeste i interiorizacija samoupravne ideologije od strane mnoštva subjekata delatnih u samoupravnoj praksi. U još uvek protivrečnim društvenim uslovima i odnosima, ona predstavlja crvenu nit idejnih tvorevina koje vode ka daljem razvijanju socijalističke samoupravne demokratije. I više od toga, ona osvaja poziciju izraženu u Marksovom stavu da i ideje postaju materijalna sila u istoriji kada ovlađaju masama ljudi. U socijalističkoj samoupravnoj demokratiji se globalno opredeljenje radničke klase i svih radnih ljudi, uz delovanje avangarde i čitavog subjektivnog faktora, oplemenjuje, obogaćuje i služi da jezik teorije postane i dominantan jezik prakse. Time značaj samoupravne ideologije za politički sistem socijalističkog samoupravljanja nije ukinut, niti oslabljen, već, naprotiv, on raste. Jer, »Demokratija kao oblik političkog sistema